

Steneby

Välkommen till Steneby

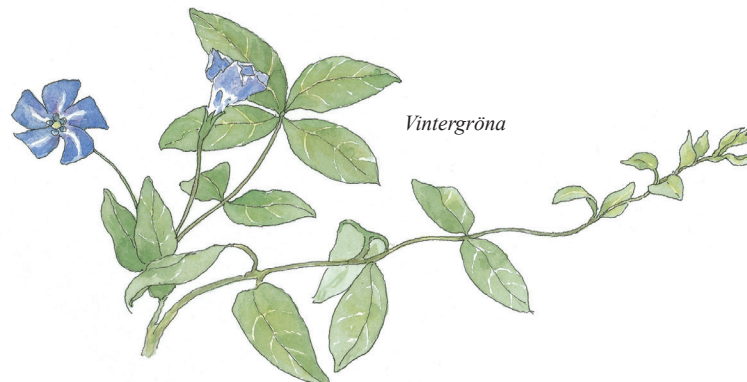
Naturreservatet ligger utmed den branta sluttningen av Klockberget alldeles invid Stenebyälven nedanför Steneby kyrka. I området finns tydliga bevis på hur inlandsisen har påverkat landskapet. Här finns många jättegrytor av vilka en del är perfekt rundsvarvade medan andra utgörs av halvcirkelformade urgröpningar i de lodräta bergväggarna. Grytorna varierar i storlek från två till imponerande tio meter i diameter. Också djupen skiftar från en till sju meter. Berggrunden utgörs av gnejs.

Virvlande vatten

När inlandsisen började smälta för 10 000 - 12 000 år sedan rann smältvattnet fram i bäckar, åar och floder ovanpå isens yta. Vattnet sökte sig genom sprickor och håligheter ner till isens botten där tunnlar smältes ut. Där smältvattnet forsade fram med hög hastighet kunde jättegrytor bildas genom att virvlande vatten med hjälp av kollapsande gasbubblor och löst material som sand, grus och stenar borrar djupa hål i berget.

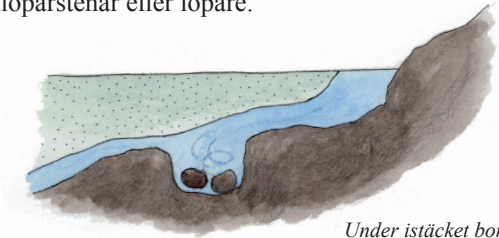
Isälv

Idag är Stenebyälven bara en liten stillsam rännil jämfört med den mäktiga isälv som en gång virvlade fram under istäcket. Dagens älv rinner norrut i motsats till isälven som brusade fram mot söder. Denna förde med sig enorma mängder sten, grus och slam och eftersom inlandsisen stannade upp i ett bälte tvärs över Dalsland har spåren här i trakten blivit speciellt tydliga. Massorna avsattes under flera hundra år, särskilt i Ivägsåsen och i Ödskölts moar, ett vidsträckt delta i närheten av Steneby.

Grytor och löpare

Kännetecknande för jättegrytor är att de ofta ligger i grupp. De grytor som har utbildats under istäcket kallas också isälvgrytor medan de som bildats i forsar och fall samt på klippiga stränder benämns älvgrutor respektive strandgrytor. Rundnötta stenar som kan påträffas i botten av jättegrytor går under namnen löparstenar eller löpare.

Under istäcket borrar löparstenar hål i berget.

Utgrävningar

Jättegrytorna vid Steneby undersöktes på ett mer vetenskapligt sätt redan i början av 1700-talet. Kyrkoherdesonen Laurentius Hesselgren skrev 1718 sin avhandling "Dissertatio Academica de Dalia". I denna omtalar han en källa som aldrig sinar och där han vid utgrävningar funnit silver- och kopparmynt, nålar och liknande föremål. Han beskriver också ett djupt avtryck i berget som av en stor gestalt. Någon kännedom om istiden och landisar fanns vid denna tid ännu inte och det gick därför inte att dra några korrekta slutsatser om hur de märkliga formationerna hade bildats.

Vid 1800-talets början iordningställdes det nuvarande naturreservatet som ett slags geologisk park med gångstigar och planteringar. Detta skedde på initiativ av Anders Hwass som var pastorsadjunkt i Steneby. Enligt honom hittades vid de första utgrävningarna flera större och mindre klot samt äggformade glatta stenar i jättegrytorna. Vid mitten av 1800-talet ger Anders Lignell i sin "Beskrifning öfver grefskapet Dal" en noggrann dokumentation av jättegrytorna vid Steneby.

Jättegrytor har i alla tider kittlat människornas fantasi. När man tillbad Oden och Tor låg det kanske nära till hands att tro att de enorma grytorna utgjorde jättarnas kittlar och krukor.

Större hackspett

Legend och verklighet

Det finns en sägen förknippad med den största jättegrytan som ligger alldeles invid strandkanten. Den kallas Ingegerds kammare och legenden berättar att prästdottern med samma namn blev förälskad i en adelsman från säteriet Dingelvik. De unga två hade sina kärleksmöten vid jättegrytorna men när Ingegerd blev med barn övergavs hon av greven. I sin förtvivlan födde hon barnet i hemlighet, kvävde det och begravde det i en klippskreva ovanför den största grytan. Men samvetet lämnade henne ingen ro, hon irrade ofta omkring i området och när hon en månskenskväll tyckte sig se sitt barns vålnad förlorade hon fotfästet och störtade utför berget ner i grytan. Hon hann bekänna vad hon hade gjort innan hon dog och begravdes sedan på samma ställe som sitt barn.

Enligt gamla kyrko- och tingshandlingar födde prästdottern Ingegerd Johannesdotter år 1681 ett utomäktenskapligt barn och fadern till detta var mycket riktigt en gift man men från den närbelägna gården Hafden. Så långt stämmer verkligheten med legenden men enligt handlingarna levde Ingegerd fortfarande tjugo år efter händelsen.

Under årens lopp har besökare lämnat spår i form av inskriptioner efter sig på bergväggen till Ingegerds kammare.

Flora och fauna

Områdets vackra och dramatiska natur utgör en värdig inramning åt jättegrytorna. Högre stallar och granar växer i den branta sluttningen ner mot älven och här och där ligger stora döda träd. Dessa utgör viktiga livsrum för en rad vedlevande insekter vars larver i sin tur utgör föda för olika hackspettarter. Kanske hittar man också kottar som bearbetats av fåglarna eller av ekorrar. Reservatets besökare möts då och då av domherrens vemodigt mjuka vissling, kungsfågeln tunna sisande eller landskapsdjuret korpens vittljudande läte.

Här och där växer inplanterade stora granar som kan vara ett minne från den geologiska park som inrättades under 1800-talet. På marken kryper vintergrönans revor. Den bildar mattor, bär blå blommor och är precis som namnet anger grön hela året om. Växten som ursprungligen kommer från Europa och västra Asien odlas ofta som trädgårdsväxt och kan stå kvar länge på samma plats eller förvildas. Blåbärsris, lingon och ljung trivs på den magra marken och i det framsipprande vattnet på och under bergväggarna frodas olika arter av mossor och lavar. Stensöta och andra ormbunkar finner fäste för sina rötter i bergets skrevor och håligheter.

Kotte bearbetad av hackspett

Kotte bearbetad av ekorre

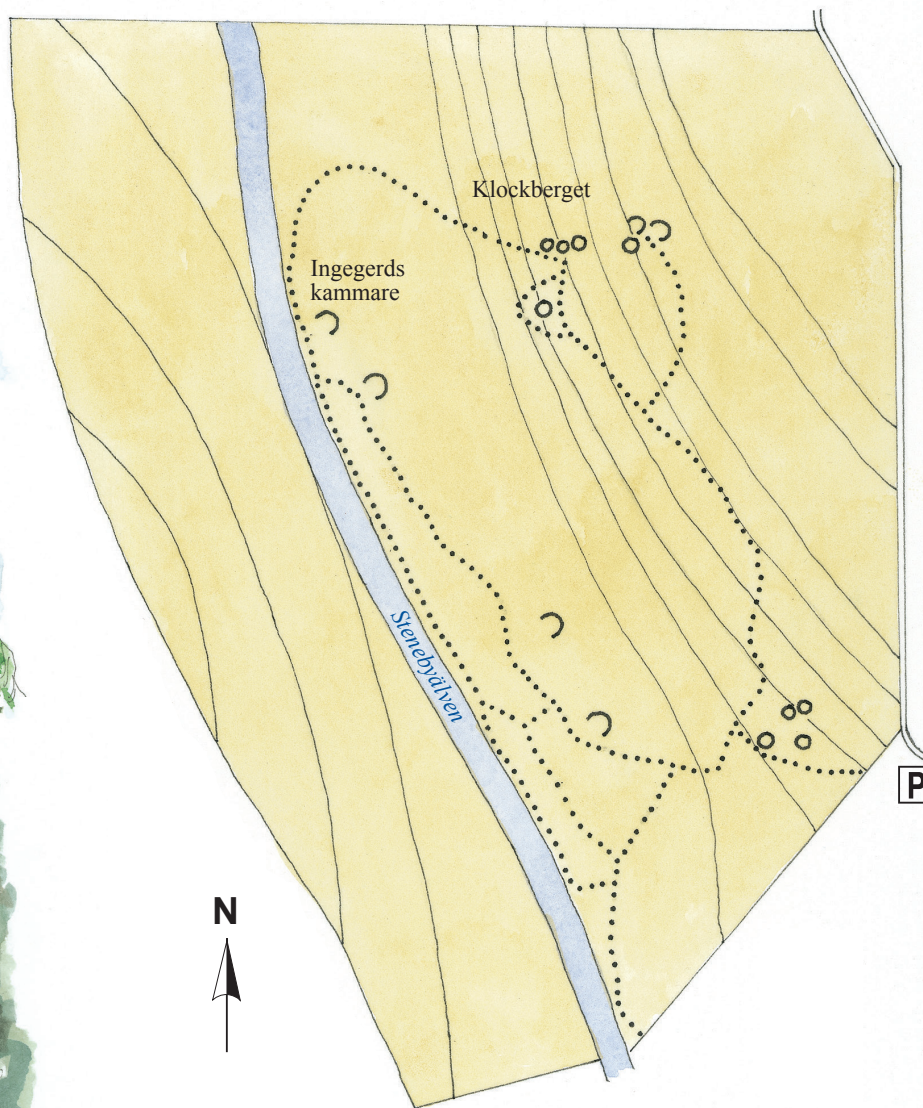
Grankotte

Jättegryta

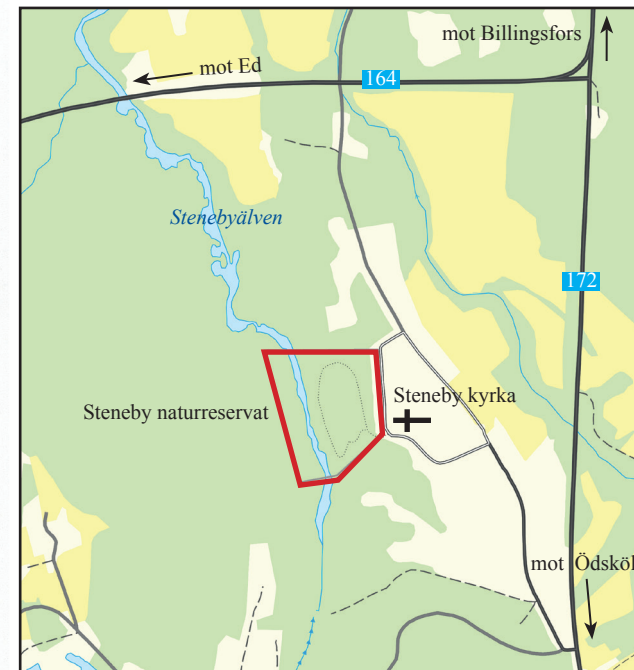
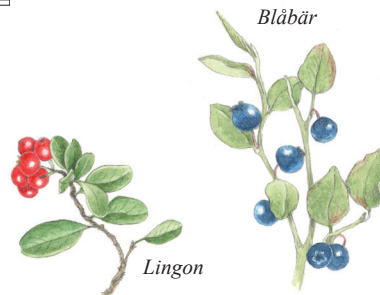

Halv jättegryta

0 100 m.

- Naturreservat
- Stig
- Jättegryta
- Parkering

© Lantmäteriet Geodatasamverkan
© Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Läge

Naturreservatet är skyltat från väg 172 strax söder om korsningen med väg 164 söder om Billingsfors och väster om Dals Långed. Parkeringsmöjligheter finns vid Steneby kyrka.

I samarbete med
Västra Götalandsregionen

Text: Ulla Åshede
Illustrationer: Kerstin Hagstrand-Velicu
Produktion: Västkoststiftelsen, omarbetad 2019